

Wordt de Grote Flamingo (*Phoenicopterus antiquorum/ roseus*) een blijvend nieuwe soort in Nederlandse wateren?

Door Joop Treep, 2013.

Deze tekst werd gepubliceerd op de webpagina "Flamingo's in Nederland" www.flamingosinnederland.info.

De tekst verscheen eerder in **Sterna** (58-Augustus 2013): 20-24. Kerkwerve: Sterna, Tijdschrift van de Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland en de Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee. In het in het tijdschrift afgedrukte artikel werden namen van dieren met een kleine letter gespeld; de schrijver heeft de hoofdletters in de oorspronkelijk aangeleverde tekst hersteld in onderstaande.

© Op de gehele inhoud van de tekst berust het copyright bij de auteur.

Flamingo's die permanent verblijven in Nederlandse en aangrenzende West-Europese wateren! Een illusie, een hersenspinsel, te veel gekheid op een stokje? Dat flamingo's in Nederland gaan broeden is helemaal niet zo'n gekke gedachte. De eerste flamingo's uit de Camargue zijn er al en ze broeden in het Zwillbrocker Venn, net over de Duitse grens. Ik vind dat flamingo's, met name de in Europa inheemse Grote Flamingo's, het verdienen door de mensen een handje geholpen te worden met het vergroten van hun populatie in onze omgeving.

Flamingo's en hun evolutionaire voorgangers komen al meer dan 50 miljoen jaar voor op de aarde. Ooit leefden er flamingo's aan en achter de kusten van alle continenten, en ook in ver in het binnenland gelegen ondiepe binnenzeeën en meren vonden en vinden ze geschikte leefgebieden.

Geheel tegen allerlei te voorbarig getrokken conclusies en bij herhaling gedane beweringen in blijken klimatologische omstandigheden voor flamingo's slechts een ondergeschikte rol te spelen bij de keuze van hun leefgebieden; flamingo's kunnen heel goed extreme warmte en kou doorstaan. De drie flamingo-soorten die leven in het Andesgebergte leveren daarvoor onweerlegbaar het bewijs. Flamingo's leven weliswaar voornamelijk op breedtegraden die tropische en subtropische gebieden markeren, maar dat betekent volstrekt niet dat zij exclusief tropische vogels zouden zijn. Ook op tropische breedten kan het 's nachts (steng!) vriezen in woestijnachtige gebieden en op hoogvlakten. De (vaak zoute) meren in die streken vormen de hedendaagse flamingoleefgebieden bij uitstek.

Recente opgravingen hebben aan het licht gebracht dat zo'n 4000 jaar geleden er flamingo's leefden in Nederland. En dat hoeft in het licht van het voorafgaande zeker geen verwondering te wekken.

Flamingo's waren en zijn pragmatische dieren die overal op aarde leven waar niet te veel storing van predatoren wordt ondervonden wanneer zij hun voedsel zeven uit ondiepe wateren en op modderige vlakten hun nesten bouwen. Moerassige gebieden in rivierdelta's en ondiepe binnenmeren vormen de geschikte biotoop en destijds voldeed het gebied van het huidige Nederland volledig aan dit beeld.

Maar het aanzien van Nederland en ook van andere West-Europese landen maakte in de afgelopen 5000

jaar drastische veranderingen door. Uiteindelijk verdwenen de meeste voedselrijke moerassige gebieden die achter de kustlijn lagen en waarin flamingo's en andere vogels voorheen zo goed gedijden. In die veranderingen speelde de mens een hele grote rol.

In het begin van de Nieuwe Steentijd (Neolithicum) leefde de in omvang geringe bevolking in kleine groepjes. De semi-permanente nederzettingen van de mensen maakten volledig onderdeel uit van de natuurlijke omgeving. De mensen leefden van de jacht en het verzamelen van eetbare planten(-delen), vruchten, paddestoelen, vogeleieren etc. Er waren eerste aanzetten van een primitieve landbouw en de domesticering van wilde dieren. Noodzakelijke gereedschappen en wapens werden nog uit steen vervaardigd, vandaar dat er wordt gesproken over de Nieuwe Steentijd. In de eeuwen daarna begon de bevolking te groeien; het gebruik van brons en ijzer voor het vervaardigen van wapens en gereedschappen vond ingang. Er ontstonden permanente woonplaatsen en ten bate van die groeiende bevolking werd steeds meer grond in gebruik genomen voor de zich snel ontwikkelende landbouw en veeteelt. Al in de Romeinse tijd werden er gebieden ontwaterd om er landbouwgrond van te maken.

2000 Jaar na de Romeinen rest in West-Europa minder dan 10% van de oppervlakte als natuurlijk gebied, en zelfs die rest is op grote schaal ernstig gedegradeerd. De natuurlijke bronnen werden in de loop der eeuwen zo over-geëxploiteerd dat bossen verdwenen (grootschalige houtkap, begrazing door vee die de verjonging tegengaat) en diersoorten (Oeros, Wolf, Bever, witte reigersoorten, Kraanvogel, etc.) werden uitgeroeid of trokken weg omdat geen geschikt leefgebied meer voor ze overgebleven was. Uitgeklede gebieden, zoals de bekende heidevelden en zandverstuivingen en soortarme productiebossen bepalen het beeld.

Omstreeks het begin van de jaartelling leefden er in West-Europa nog wel pelikanen, witte reigers en kraanvogels maar waren de flamingo's er hoogstwaarschijnlijk al verdwenen.

Flamingopopulaties beschikken gewoonlijk over maar weinig broedplaatsen of slechts één. Het zijn plekken waar jaar na jaar de broedkolonie gebouwd wordt en waar duizenden vogels bij elkaar komen. Het verlies van die ene locatie, bijvoorbeeld omdat mensen die ontdekten en er vervolgens rücksichtslos

eieren gingen verzamelen en de volwassen vogels voor consumptie bestemden (er wordt beweerd dat Romeinen dol waren op ingelegde flamingotongetjes, flamingohersentjes en flamingogebrad), kan geleid hebben tot de ondergang van de populatie.

Vergelijk de dreigende aantasting van de enige belangrijke broedplaats van de Kleine Flamingo's in Oost-Afrika door de geplande bouw van een sodaverwerkingsfabriek bij het Natronmeer die nu actueel is! De als één van de grootste natuurwonderen omschreven aanblik van een miljoen of meer flamingo's aan de oevers van het Nakurumeer of op één van de andere meren in de Riftvallei, dreigt daardoor verloren te gaan. In het Andesgebergte zijn ten behoeve van de winning van allerlei mineralen in de afgelopen eeuw ontsluitingswegen aangelegd waardoor de broedplaatsen van de daar levende flamingo's beter bereikbaar werden voor menselijke eierrovers. Alle drie daar levende flamingosoorten worden daardoor nu in hun voortbestaan bedreigd.

De flamingo's in de Rhône-delta hebben zich na de Romeinse tijd als enige populatie in het westelijke deel van de Middellandse Zee gedurende alle volgende eeuwen kunnen handhaven omdat hun broedplek in de Camargue tot begin vorige eeuw voor mensen onvindbaar, dan wel onbereikbaar bleek.

In de afgelopen decennia werden er gebieden uitgekoken (Natura 2000) waarin de natuur de kans zal krijgen om zijn natuurlijke gang te gaan en zich te herstellen van eerdere aantastingen. Gebieden die zullen worden beschermd tegen deposities van verontreinigende stoffen, waar dieren niet meer bejaagd zullen worden, waar "onkruid" onkruid mag blijven.

Er beginnen zich in Nederland niet meer terug te draaien veranderingen af te tekenen, al gaat het met de snelheid van drie stappen voorwaarts (het ontwerpen van een Ecologische Hoofd Structuur), twee stappen achterwaarts (de huidige sterke bezuinigingen op de gelden voor noodzakelijke grondverwerving). En ondanks kortzichtige pogingen om de wetgeving aan te tasten, vallen steeds meer dieren en planten onder beschermende maatregelen. Het natuurlijke herstel in de gereserveerde gebieden wordt actief bevorderd door bijvoorbeeld omzetting van voormalige landbouwgrond in woeste grond, het doorsteken van overbodige rivierdijken waardoor zich weer dynamische rivierlandschappen vormen, het herstel van natuurlijke beeklopen waardoor verdwenen dieren- en plantensoorten kunnen terugkeren, het beheer waarbij gebiedsvreemde begroeiing wordt vervangen door oorspronkelijker vegetatie, de aanleg van ecoducten en zogenaamde "linten in het landschap" waardoor het dieren gemakkelijker wordt gemaakt om tussen hun leefgebieden op en neer te trekken en tenslotte, het herintroduceren van diersoorten die in de afgelopen eeuwen verdwenen waren (bijvoorbeeld de Otter en de Raaf).

De afgenomen directe menselijke druk (plezierjacht en ammoniakuitstoot), de instelling van beschermd

gebieden (De Waddenzee), het ontstaan van nieuwe natuurgebieden (De Oostvaardersplassen) en soortgerichte beschermingsmaatregelen hebben er ook toe geleid dat eerder verdwenen of sterk in aantal gereduceerde diersoorten zich weer laten zien en in sommige gevallen weer gezonde populaties opbouwen; te denken valt aan de Grote Zilverreiger, de Kegelrob en de Steenmarter. Maar ook de Europese Wilde Kat, de Lynx, de Kraanvogel en de Zeearend laten zich al zien.

De vraag is nu welke diersoorten weer terug kunnen keren in de voor de natuur gereserveerde gebieden, maar ook in het aangrenzende agrarische gebied. Een Otter, een Bever, een Wilde Kat, zelfs een Lynx vindt iedereen wel leuk. Maar is er in Nederland met bijna 17 miljoen inwoners ooit nog plaats voor de Wisent, de Wolf, de Bruine Beer of voor de Monniksgier? Edelherten en Wilde Zwijnen op de Veluwe zijn toegestaan, maar wee het hert of het zwijn dat via Duitsland binnendringt in de Drentse bossen; hij wordt onmiddellijk afgeschoten.

De aanwezigheid van de in principe gebiedsvreemde Knobbelzwanen en Fazanten wordt door weinigen als storend ervaren. Bij Zwarte Zwanen, Nijlganzen en Canadese Ganzen worden hier en daar wenkbrauwen opgetrokken. Over de recente toename van de wél inheemse Grauwe Gans is niet iedereen enthousiast. Friese boeren zijn van mening dat iedere Buizerd er één te veel is en door middel van het uitleggen van gif en het doorschieten van nesten worden de roofvogels stelselmatig vervolgd. Er zal nog heel wat tijd voorbij gaan voordat alle neuzen dezelfde kant op staan.

Het behoud van de Lepelaar en de Ooievaar en de terugkeer van de zilverreigers en de Kraanvogel wordt echter nu al allerwegen toegejuicht. Deze vogels worden als een duidelijke verrijking van onze natuurlijke omgeving gevoeld. Negatieve effecten ten opzichte van mensen en hun activiteiten, andere dieren of andere leefgemeenschappen zijn niet bekend. Zij verspreiden zich maar langzaam en iedereen heeft dus volop de tijd om aan hun aanwezigheid gewend te raken. Maar hoe zou er gedacht worden over de terugkeer van de Pelikaan, een vogelsoort die hier 2000 jaar geleden inheems was? Waarschijnlijk zou een spontane hervestiging door de meeste mensen (behalve de beroepsvissers) wel aardig gevonden worden. Maar om nu actief deze vogel hier te introduceren? Daar moet nog maar eens uitvoerig over worden nagedacht!

En wat te zeggen over de mogelijke terugkeer van de 4000 jaar geleden hier nog levende Grote Flamingo? Hé, maar wacht even. Er leven hier nu toch al flamingo's in het wild?!

Al meer dan veertig jaar leeft er een kleine populatie in West-Europa. In de zomer hebben ze een kleine broedkolonie in het Duitse natuurreservaat het Zwillbrocker Venn. In de winter verblijven de vogels in het grensgebied tussen Zeeland en Zuid-Holland: op het Grevelingenmeer en in het Volkerakmeer.

Waarom wordt in iedere discussie over spontane of door mensen geïndiceerde hervestiging van dieren in ons land altijd zo terughoudend gedaan om de flamingo zelfs maar te noemen? Zou dat misschien zijn omdat iedereen die daarvan iets te vinden heeft, een afkeer heeft van Chileense Flamingo's, de meeste leden van de flamingopopulatie? Gebiedsvreemde vogels dus. De dichter Hans Warren verwoordde die afkeer als volgt:

Milieuvervuiling

Gore plastic zakken, fladderend, vastgehaakt aan stokken in een tochtsloot ergens op Schouwen zo'n lichtloze middag tussen Sint en Kerst: Chileense flamingo's.

Ooit fantaseerde ik een zwoel moeraswoud vol orchideeën, roepen, slingers baardmos en spiegelen onder smaragden waaierkruiden Chileense flamingo's.

Afgezien van het feit dat Chileense Flamingo's van nature niet in moeraswouden leven, maar op kale, koude, voor mensen uitermate onaangename hoogvlakten in het Andesgebergte leven, wordt met het negeren van het feit dat een derde van de populatie bestaat uit Grote Flamingo's, de in Europa inheemse flamingosoort, deze vogels toch wel een groot onrecht aangedaan.

Nadat in de vorige eeuw de broedkolonies van Grote Flamingo's in de Camargue en ten noorden van Malaga volledige bescherming kregen, en er steeds minder op flamingo's geschoten werd, begon het aantal flamingo's in het westelijke deel van de Middellandse Zee te groeien. In Italië en Spanje ontstonden aan het einde van de vorige eeuw diverse nieuwe broedkolonies, en ook voormalige broedgebieden in Tunesië, Algerije en Marokko zijn tegenwoordig weer in trek bij de flamingo's.

In Nederland zijn in de laatste jaren verschillende malen jonge Grote Flamingo's waargenomen, waarvan de herkomst onbekend was. Ze kwamen zeker niet in het Zwillbrocker Venn uit het ei. Wordt er niet iets te gemakkelijk beweerd dat alle Grote Flamingo's die hier gezien worden, uit gevangenschap ontsnapte vogels zijn, zonder daarbij een spoor van bewijs aan te dragen? Geeft de plotselinge aanwezigheid van 13 Grote Flamingo's (alle níét geringd en níét gelee-wiekt!) in de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn in 1993 niet te denken? Het is toch bekend dat in de afgelopen honderd jaar in Nederland meerdere malen vagebonderende Grote Flamingo's werden waargenomen en we mogen aannemen dat dat ook in de eeuwen daarvóór het geval was.

Waarom verzet men zich zo tegen de gedachte dat de Grote Flamingo op eigen houtje de weg naar Nederland weer kan hebben gevonden? De zilverreigers, de Kraanvogel en de Zearend hebben dat toch ook gedaan toen de leefomstandigheden hier geschikter

voor ze waren geworden. En kan het niet zo zijn dat de aanwezigheid van de Chileense flamingo's, die ruim veertig jaar geleden plotseling in een groep in de Nederlandse Delta opdoken, de zo nu en dan in deze richting afdwalende Grote Flamingo's ertoe verleid hebben zich bij hun familieleden aan te sluiten en ook in dit gebied te blijven?

Het grote gevaar van de aanwezigheid van Chileense Flamingo's in West-Europa ligt er nu in dat zich in hetzelfde gebied na 1985 ook permanent Grote Flamingo's ophouden.

Chileense en Grote Flamingo's zijn genetisch zeer nauw aan elkaar verwant. Ze herkennen elkaar als familie en vormen heterogene leefgroepen. Soms ontstaan gemengde paren en worden er hybride jongen geproduceerd. Aan de ene kant hebben de Chileense flamingo's er dus mogelijk voor gezorgd dat na meer dan 2000 jaar er weer Grote Flamingo's leven in West-Europa; aan de andere kant vormt hun aanwezigheid een bedreiging voor de soortzuiverheid van de Grote Flamingo's.

De Chileense Flamingo's hebben in de loop van veertig jaar een schat aan kennis opgebouwd betreffende geschikte broed-, foerageer- en overwinteringsgebieden in West-Europa. Zij hebben die kennis aan elkaar en ook aan de Grote Flamingo's in hun leefgroep overgedragen. Wanneer Chileense Flamingo's die kennis kunnen overdragen aan ruim 10 Grote Flamingo's, dan kunnen en zullen ze dit ook doen aan nog meer Grote Flamingo's wanneer die zich aansluiten bij de populatie.

De ervaring is echter dat de aangroei van het aantal Grote Flamingo's in de huidige populatie uitermate langzaam verloopt. Enerzijds omdat nog maar weinig nieuwe vogels zich blijvend aansluiten, anderzijds omdat het, door het lage aantal, toch al geringe voortplantingspotentieel van de Grote Flamingo's in de populatie deels verloren gaat door de vorming van mengparen.

Op dit punt zouden mensen een sturende rol kunnen gaan spelen. Door in meerdere jaren telkens van buitenaf groepjes Grote Flamingo's aan de populatie toe te voegen, zou het aantal "geïnstreerde" vogels van deze soort stijgen, hetgeen de kans op permanente vestiging flink zou vergroten. Op welke manier nieuwe vogels in de groep geïntroduceerd kunnen worden, is een zaak van nader onderzoek en overleg. Na enige tijd zou dan actief begonnen kunnen worden het aandeel Chileense Flamingo's in de groep terug te brengen door het wegnemen van eieren uit nesten van Chileense Flamingoparen in de broedkolonie, of door de uit het ei gekomen Chileense kuikens naar dierenparken over te brengen. Het "Chileense gevaar" verdwijnt zo uiteindelijk. West-Europa is dan blijvend een nieuwe interessante vogelsoort rijker.

Litteratuur

HANS W ARREN (1921 -2001): Verzamelde Gedichten, Uitgeverij Bert Bakker (2002).